

POLSZCZYZNA WCZORAJ I DZIŚ

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃskiego

POLSZCZYŻNA
WCZORAJ I DZIŚ

POLSZCZYŻNA WCZORAJ I DZIŚ

pod redakcją
Joanny Ginter, Alicji Pstygi
i Lucyny Wardy-Radys

WYDAWNICTWO
UNIERSYTETU GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2020

Recenzent
prof. dr hab. Andrzej Dyszak

Redaktor Wydawnictwa
Aneta Lica

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Taranek

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja sfinansowana ze środków: Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego,
Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Gdańskiego oraz konferencji „Polszczyzna
wczoraj i dziś – pamięć, inspiracje, perspektywy”

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-094-2

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel.: 58 523 11 37; 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49

Spis treści

- 9 Wstęp

PAMIĘCI PROF. EWY ROGOWSKIEJ-CYBULSKIEJ

Ewa Rogowska-Cybulska

- 13 Motywy „ptasie” w etymologiach ludowych
nazw miejscowości

Joanna Kuć

- 21 Imię *Ewa* w języku i kulturze

W KRĘGU SŁOWOTWÓRSTWA ONOMASTYCZNEGO

Katarzyna Burska

- 35 Modyfikacje nazw klubów piłkarskich
na forach internetowych kibiców sportowych

Joanna Ginter

- 53 *Login Aniołki, Ogrody Tesoro, Perła Księcia Kiejstuta.*
Nazwy trójmiejskich inwestycji deweloperskich z 2018 r.
w funkcji informacyjno-perswazyjnej

- Agnieszka Klimas*
73 Sufiks *-arz* w rzeczownikach pospolitych i antroponimach
ziemi piotrkowskiej

- Krystyna Szczęśniak*
83 Warmińskie antroponimy w powieściach Edwarda Cyfusa.
Wprowadzenie do tematu

W KRĘGU KULTURY JĘZYKA

- Beata Milewska*
99 O świadomości językowej mówiących – w świetle
pytań kierowanych do Telefonicznej Poradni Językowej
Uniwersytetu Gdańskiego
- Ewa Badyda, Lucyna Warda-Radys*
121 Ile skrzypiec gra w kwartecie? O kwantyfikacji
rzeczowników *plurale tantum* we współczesnej polszczyźnie

W KRĘGU JĘZYKA MEDIÓW

- Jolanta Kowalewska-Dąbrowska*
139 Kreatywność językowa jako sposób oddziaływania
na odbiorcę w tekstach prasowych
- Alicja Pstyga*
155 Modyfikacja frazeologizmu *republika bananowa*
w aktualnym dyskursie medialnym na tle zjawisk
językowo-kulturowych

Beata Jędrzejczak

- 171 O derywatach deminutywno-hipokorystycznych
od rzeczowników pospolitych w sloganach reklamujących
polskie marki terytorialne

W KRĘGU LEKSYKI I SEMANTYKI

Piotr Żmigrodzki

- 185 Co oznacza *ichni*?
Z prac nad *Wielkim słownikiem języka polskiego PAN*

Danuta Stanulewicz

- 201 Owoc czy kolor? O użyciu leksemu *śliwkowy* w tekstach
Narodowego Korpusu Języka Polskiego

Dagmara Maryn-Stachurska

- 225 Kilka słów o przymiotniku *właściwy*

Ewa Badyda

- 241 Od *postrzygacza* do *barbera*. O dawnych i nowych nazwach
zawodów związanych z fryzjerstwem męskim

Tatiana Kananowicz

- 259 Modus w tekście naukowym

W KRĘGU JĘZYKA UTWORÓW LITERACKICH I TEKSTÓW KULTURY

Dorota Żyłko, Bogusław Żyłko

- 275 Kanony i konwencje

Urszula Kęsikowa

- 285 Czas zaprzeszyły w języku Juliusza Słowackiego

- Edward Jakiel*
301 O przekładzie Józefa Jankowskiego *Psalmu 8*
- Izabela Kępka*
313 Świat wartości narodów w *Przymierzu* Zofii Kossak
- Anna Reglińska-Jemioł*
327 Jak „smakować” literaturę dawną? O kształceniu kulturowym w kontekście lektury tekstów źródłowych (propozycje i uwagi do pracy z uczniami z doświadczeniem migracyjnym)
- Aneta Lewińska*
341 Okupacja hitlerowska na pomorskiej wsi w świetle kronik szkolnych – wybrane aspekty
- W KRĘGU JĘZYKA REGIONALNEGO –
KASZUBSZCZYŻNA LITERACKA
- Marek Cybulski*
359 Obraz rozliczeń stalinowskiego okresu błędów i wypaczeń w dramacie Jana Rompskiego *Zemia*
- Róża Wosiak-Śliwa*
371 Zjawiska fonetyczne w utworach północnokaszubskich pisarzy Jana Bilota i Alojzego Budzisz
- Hanna Makurat-Snuzik*
393 Historia normalizacji języka kaszubskiego i reformatorzy kaszubszczyzny

Wstęp

Szóstego listopada 2019 r. minęła 60. rocznica powstania **Oddziału Gdańskiego Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego**. Choć został on powołany w 1959 r., historia Oddziału Gdańskiego TMJP jest dużo dłuższa, w dwudziestolecium międzywojennym istniało bowiem założone przez Władysława Pniewskiego Koło Miłośników Języka Ojczystego, którego kontynuację stanowi Oddział.

Przez 60 lat działalności Oddziału jego członkowie i sympatycy wygłosili łącznie 1142 referaty – na comiesięcznych otwartych spotkaniach oraz organizowanych bądź współorganizowanych przez Oddział sesjach i konferencjach. Tematyka odczytów była bardzo różnorodna: dotyczyła nie tylko języka polskiego, lecz także kaszubszczyzny oraz innych języków czy języka w ogóle. Z jednej strony wiązała się z zainteresowaniami członków Oddziału i wygłaszających referaty gości, z drugiej – odpowiadała na potrzeby środowiska. Najważniejszą potrzebą była popularyzacja wiedzy o poprawności i kulturze języka polskiego. Członkowie Oddziału Gdańskiego TMJP odpowiadali na nią w rozmaity sposób: prowadząc od 1973 r. Telefoniczną Poradnię Językową (działającą do dziś, co jest fenomenem na skalę całej Polski!), organizując liczne odczyty popularnonaukowe skierowane m.in. do młodzieży szkolnej (np. cykl *Mówię, więc jestem*, którego trzecia odsłona była emitowana w Edukacyjnej Telewizji Kablowej), wydając książki (np. *Poradnia językowa, słucham?*, Gdańsk 2016) czy sprawując merytoryczny nadzór nad Powiatowym Konkursem Ortograficznym organizowanym przez Liceum Katolickie Collegium Marianum w Pelplinie.

Oddział Gdański TMJP to nie tylko podejmowane działania, lecz także biorący w nich udział ludzie. Pierwszym jego przewodniczącym, aż do 1985 r.,

był Bogusław Moroń; kolejni to: Hubert Górniewicz, Jerzy Treder, Bogusław Kreja, Edward Breza, Jolanta Maćkiewicz, Jolanta Kowalewska-Dąbrowska, Ewa Rogowska-Cybulska i Alicja Pstyga. Spośród tych wybitnych postaci na szczególną uwagę zasługuje zmarła w roku 60-lecia Oddziału Gdańskiego TMJP **prof. Ewa Rogowska-Cybulska** – w ostatnich latach pełniąca funkcję wiceprzewodniczącej Oddziału Gdańskiego TMJP. Razem z nami miała Ona świętować jubileusz organizacji, której idee i działalność były Jej szczególnie bliskie. Los chciał jednak inaczej...

Niniejszy tom jest zbiorem 24 tekstów przygotowanych specjalnie z okazji 60-lecia Oddziału Gdańskiego TMJP przez jego członków i sympatyków. Znalazły się tu artykuły zebrane w kilku kręgach tematycznych: słowotwórstwo onomastyczne, kultura języka, język mediów, leksyka i semantyka, język utworów literackich i tekstów kultury oraz kaszubszczyzna literacka, które z jednej strony są najczęściej podejmowane na spotkaniach Oddziału, z drugiej zaś wpisywały się w zainteresowania badawcze Profesor Ewy Rogowskiej-Cybulskiej. Tom otwiera Jej artykuł *Motywy „ptasie” w etymologiach ludowych nazw miejscowości*, wydany po raz pierwszy w recenzowanym zbiorze (wcześniej został on opublikowany na stronie internetowej Interdyscyplinarnego Koła Naukowego Doktorantów FSD UG i *post mortem* w zeszycie specjalnym czasopisma „Język – Szkoła – Religia” (2019, nr 0) poświęconym pamięci Autorki).

Publikację tę oddajemy do rąk czytelników w szczególnym roku – roku ważnych okrągłych rocznic: 100-lecia Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego i 50-lecia Uniwersytetu Gdańskiego, a także roku, w którym ze względu na panującą pandemię po raz pierwszy od 60 lat byliśmy zmuszeni zawiesić na kilka miesięcy działalność Oddziału. Mamy nadzieję, że tom ten znajdzie uznanie wśród miłośników języka polskiego.

Gdańsk 2020 r.

Alicja Pstyga
(przewodnicząca Oddziału Gdańskiego TMJP)

Lucyna Warda-Radys
(zastępca przewodniczącej Oddziału Gdańskiego TMJP)

Joanna Ginter
(sekretarz Oddziału Gdańskiego TMJP)

**PAMIĘCI
PROF. EWY ROGOWSKIEJ-CYBULSKIEJ**

Motywy „ptasie” w etymologiach ludowych nazw miejscowości

Temat ten nawiązuje do wystąpienia inaugurującego sesję z cyklu „Bestiarium” (Uniwersytet Gdański, 2011 r.), poświęconą kotu, mianowicie do odczytanego wówczas tekstu Hermenegildy Latawiec, czyli zmarłego w 1986 r. Profesora Huberta Górnowicza, pt. *Kociewie i jego koci toponimiczny mikrotyp*¹. Tekst ów stanowi pastisz rozprawki onomastyczno-etymologicznej, objaśniającej m.in. powstanie nazwy regionu *Kociewie* i nazwy miejscowej *Kocimierz* autorskimi etymologiami ludowymi, obudowanymi argumentami quasi-naukowymi, w tym quasi-językoznawczymi i quasi-historycznymi. Mój artykuł, podobnie jak znakomita rozprawka H. Górnowicza, poświęcony jest

---

¹ Tekst, pierwotnie opublikowany w postaci maszynopisu powielanego, został przedrukowany w książce pt. *Z dziejów językoznawstwa polonistycznego w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku i na Uniwersytecie Gdańskim (1947–2005)*, Gdańsk 2006, s. 457–460. Znajduje się on również na stronie internetowej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego (https://fil.ug.edu.pl/wydzial/instytuty_i_katedry/instytut_filologii_polskiej/jezykoznawstwo_polonistyczne/jezykoznawstwo_na_wesolo).

wybranych etymologiom ludowym wywodzącym polskie nazwy miejscowe od nazw zwierząt stanowiących główny obiekt zainteresowania uczestników niniejszej konferencji, z tym że analizowane etymologie ludowe są autentyczne, a ich analiza nosi przynajmniej znamiona analizy językoznawczej.

Etymologia ludowa, zwana też etymologią asocjacyjną, naiwną, nie-naukową, potoczną i synchroniczną, a także pseudoetymologią i reinterpretacją etymologiczną², definiowana jest zazwyczaj – jak czyni to na przykład Józef Reczek w *Encyklopedii języka polskiego* – jako zjawisko polegające „na tym, że ludzie kojarzą sobie, często błędnie, jakieś dwa wyrazy, które genetycznie nic wspólnego ze sobą nie mają, i wywodzą jeden od drugiego” (Reczek 1992: 77). Jednak w odniesieniu do toponimów, choć się o tym nie pisze wprost, na ogół rozumie się to zjawisko szerzej, na przykład tak, jak definiuje je Teresa Kostkiewiczowa w *Słowniku terminów literackich*, mianowicie jako „błędne, sprzeczne z dokumentacją językoznawczą wyjaśnienie pochodzenia określonego wyrazu” (Kostkiewiczowa 1988: 132). Różnica między błędnym objaśnianiem pochodzenia danego wyrazu a jego objaśnianiem za pomocą wyrazu, który nie ma z nim genetycznie nic wspólnego, dotyczy sytuacji, gdy podstawę nominacyjną dawnego wyrazu w świetle etymologii ludowej łączy jednak z jego podstawą nominacyjną w świetle etymologii naukowej jakiś związek genetyczny (Rogowska-Cybulska 2013; zob. też: 2012 a, b, c, d).

Okazuje się, że wbrew intuicyjnym przypuszczeniom motyw wyrazu ptasie czy – patrząc bardziej z perspektywy językowej – nazwy należące do pola leksykalno-semantycznego ptaków (zwłaszcza nazwy gatunków ptaków, nazwy miejsc zamieszkiwanych przez ptaki i nazwy ptasich odgłosów) stosunkowo często w świetle etymologii ludowej stanowią podstawę nominacyjną polskich nazw miejscowych. W zasadzie powinny być wybrane w ten sposób nazwy miejscowe omówić, klasyfikując je na przykład ze względu na przynależność do określonego subpola leksykalno-semantycznego ich etymonu (wyrazu lub pierwiastka, od którego został utworzony dany wyraz) lub ze względu na stosunek pierwotnej (rzeczywistej) podstawy motywacyjnej do wtórnej (rzekomej) podstawy motywacyjnej, jednak przegląd tych nazw zacznę od dwu toponimów, których etymologie ludowe były lub są szczególnie ważne dla

---

² Do najważniejszych prac poświęconych etymologii ludowej w języku polskim należą: Karłowicz 1878; Malinowski 1885, 1888, 1891; Kruszewski 1967; Cienkowski 1972; Baudouin de Courtenay 1984; Michow 2008.

ISBN 978-83-8206-094-2